

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Säätiöt ja rahastot ry kiittää mahdollisuudesta lausua.

1. Muodostetaan yhteinen näkemys autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan roolista ja merkityksestä demokraattisessa hyvinvointiyhteiskunnassa. Tämä koskee sekä normaalioloja että kriisi- ja poikkeusoloja. Pyritään hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisessä yhteistyössä entistä johdonmukaisempaan, kumppanuuteen perustuvaan ja yhdistysten autonomiaa kunnioittavaan lähestymistapaan, joka mahdollistaa sekä innovatiivisempia että pitkäjänteisimpiä toimintamalleja. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös vaikutusten mahdollisiin alueellisiin eroavaisuuksiin.

- Yleishyödylliset säätiöt ja rahastot ovat tyypillisiä vahvoille demokratioille, joissa kansalaisyhteiskunta sparraa julkista valtaa, on sille myönteinen vastavoima ja täydentäjä. Säätiöt ovat kansalaisten hyvinvoinnin ja yhteiskunnan kehityksen kannalta merkittäviä koulutuksen, tutkimuksen, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä taiteen ja kulttuurin tuottajia ja tukijoita. Säätiöiden toiminnan merkitys näillä aloilla on kasvanut merkittävästi viime vuosikymmenen aikana.

Säätiöiden asiantuntemusta kannattaa hyödyntää aiempaa tehokkaammin kansalaisyhteiskunnan kehittämiseksi. Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan roolin ja merkityksen muodostamisessa on tärkeää ottaa kaikki eri asiantuntijat huomioon, sillä kansalaisyhteiskunta on hyvin monimuotoinen. Yleishyödylliset säätiöt ja rahastot unohtuvat usein keskusteluista, vaikka ne ovat sekä itse osa kansalaisyhteiskuntaa että sen erittäin tärkeä rahoittaja ja tukija. Yksityiset säätiöt rahoittavat muiden kohteiden ohella myös kansalaistoimintaa jopa 150 miljoonalla eurolla vuodessa. Säätiöiden ja rahastojen piirissä toimii myös tuhansia vapaaehtoisia luottamushenkilöitä ja asiantuntijoita, joilla on monipuolista ymmärrystä ja arvokkaita kehitysnäkemyksiä yhteiskunnasta.

Yleishyödyllinen toimintaympäristö on Suomessa yleisesti hyvällä tasolla, mutta verokannusteissa olemme Euroopan häntäpäässä tuoreen kansainvälisen tutkimuksen mukaan (Indianan yliopiston säännöllisesti toteuttama Global Philanthropy Environment Index, 2022). Vertailutietojen perusteella on selvää, että suunnitelmallinen ja mahdollistava sääntely, viranomaisyhteistyö sekä vahvat yleishyödyllisyyden perinteet ja arvot ovat keskeisiä alan suotuisalle kehitymiselle. Raportin tärkeimmät suositukset Pohjoismaille yleishyödyllisen toimintaympäristön parantamiseksi ovat 1) verokannustimien laajentaminen 2) yleishyödyllisyyteen ja hyväntekeväisyyteen suunnattujen yliopistollisten koulutusohjelmien tarjoaminen 3) hyväntekeväisyysjärjestöjen kannustaminen edistämään vastuullisia, avoimia ja kestäviä käytäntöjä, jotka liittyvät muun muassa verkkovarainhankinnan luotettavuuden varmistamiseen. Suositukset ovat pitkälti samat kuin esityksessä, mutta käytännön toimenpiteiden konkretisointiin pitää ryhtyä nopeasti.

2. Koska kansalaisyhteiskuntaan kohdistuu parhaillaan paljon erilaisia muutoksia, on perusteltua seuraavilla hallituskausilla tarkasti seurata sekä arvioida niiden kokonaisvaikutuksia. Arvioinnin lähtökohtana tulee olla kansalaisyhteiskunnan osallisuuden, toimintaedellytysten ja autonomian näkökulmat.

- Yksityinen säätiörahoitus täydentää ja vahvistaa julkista rahoitusta tukemalla monista eri rahoituslähteistä sivistystä, kulttuuria ja ihmisten mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Säätiöt voivat kansalaisyhteiskunnan toimijoina menetellä mahdollisimman tehokkaasti, joustavasti ja ennakoitavissa olevalla tavalla täydentäen siten julkista sektoria. Yksityisten säätiöiden tuki lisää rahoituksen vaihtoehtoja ja vahvistaa siten kansalaisten osallisuutta ja demokratiaa. Kolmannella sektorilla on verotuksellinen erityisasema Suomessa kuten kaikissa sivistysmaissa, joissa kansalaistoimintaa pidetään niin arvokkaana. Yleishyödyllisten yhteisöjen verotusta ja sääntelyä pitää suojella ja kehittää seuraamalla parhaita kansainvälisiä esimerkkejä.

3. Tuetaan pienten yhdistysten ja vapaaehtoispuolelta toimivien kansalaistoimijoiden tietämyksen sekä osaamisen kehittämistä eri rahoitus- ja varainhankintamahdollisuuksista sekä selvitetään uusia innovaatioita varainhankinnan kehittämisessä.

- Kuten yhdistystenkin toimintaan, myös säätiöiden työhön osallistuu paljon kansalaisia omasta vapaasta tahdostaan ja usein ilman korvausta, koska säätiöiden yleishyödyllinen toiminta koetaan niin motivoivaksi. Toiset lahjoittavat rahaa, toiset antavat aikaansa.

Yhteiskunnan eheyttä ja turvallisuutta lisää se, että saa vaikuttaa omaan elämäänsä ja kokee olevansa osa yhteisöä. Juuri tätä säätiöt tukevat, kaikkia osallistaen ja eriarvoisuutta vähentäen.

Yhteiseksi hyväksi lahjoittaminen on myös vakaassa demokratiassa ja hyvinvointivaltiossa asia, johon tulisi kannustaa nykyistä tehokkaammin. Yksityishenkilöiden yleishyödyllisten lahjoitusten verovähennysoikeuden kokeileminen olisi kansainvälisten esimerkkien valossa kannatettavaa myös Suomessa. Konkreettisen hyvinvoinnin lisäämisen ohella se voisi tuoda myös uudenlaista osallistavaa ja osallistuvampaa toimintakulttuuria, joka vahvistaisi yhteisöämme. Esitämme

lahjoitusvähennyksen laajentamista konkreettisena tekona kansalaisyhteiskunnan rahoituspohjan laajentamiseksi.

4. Tuetaan nuorten osallistumista vapaaehtoistoimintaan edistämällä vapaaehtoistoinnasta saadun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista ja oppilaitoksissa. Tuetaan kouluja ja oppilaitoksia ottamaan käyttöön vapaaehtoistoimintaan osallistumisen kurssikokonaisuuksia sekä osaamisen kansalliset osaamismerkkit.

- Demokratiamme kohtalo on tulevaisuuden äänestäjien käsissä. Näiden pitäisi jaksaa asettaa yhteinen hyvä oman edun edelle. Siksi nuorten kasvattaminen esityksen mukaisesti on ehdottoman kannatettavaa, ja tähän työhön tulee ottaa kaikki eri toimijat mukaan. Vuoden 2022 globaalien kriisien keskellä yleishyödyllisen toiminnan merkitys on tullut entistä näkyvämmäksi. Samalla on paljastunut, miten tärkeitä on kehittää kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristön monimutkaista kokonaisuutta kokonaisvaltaisesti. Sääntely, politiikka, taloudelliset tekijät ja toimintakulttuuri ovat toisiinsa nivoutuneina se kehikko, jonka rajoissa myös työ yhteiseksi hyväksi tapahtuu.

Tutkimus ennustaa, että yleishyödyllisen toiminnan tulevaisuuden avaintekijöitä ovat yhä vahvistuva yhteistyö, uudet teknologiat ja maailmanlaajuisen lahjoittamisen digitalisaatio. Nämä tärkeät kehityskulut edellyttävät yhteistä tahtoa ja tekemistä kansalaisyhteiskunnan, viranomaisten ja päättäjien kesken. Säätiöt haluavat olla tässä kehityksessä aktiivisesti mukana.

5. Edistetään systemaattisesti tietoon perustuvaa päätöksentekoa kansalaisyhteiskuntaan liittyvistä kysymyksistä, mikä edellyttää kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen edistämistä ja tutkimustiedon parempaa hyödyntämistä

Vahvistetaan virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamista ja -tietämystä.

- Säätiöt ja rahastot ovat kiinnostuneita edistämään kansalaisyhteiskunnan tutkimusta, ja ne tuottavat myös itse tutkimukseen perustuvaa tietoa ja tilastoja tukemistaan aloista. Kannatamme lämpimästi virkakunnan tiedon lisäämistä ja olemme mielellämme mukana sitä kartuttamassa.

6. Vahvistetaan kulttuurilaitosten roolia kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa ja nostetaan kulttuuri kestävä kaupunkikehityksen keskiöön. Tuetaan kulttuurilaitosten rakennemuutosta ja esitellään toimintatapoja, joiden avulla monimuotoisuudesta voi tulla organisaatioiden normaalia toimintaa.

- Kannatamme kaiken kulttuuri- ja yhteiskunnallisen toiminnan saavutettavuuden lisäämistä ja yhdenvertaisen osallistumisen esteiden poistamista.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

-

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen*

osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.

- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

-

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*

- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

-

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

-

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*

- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä.Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

-

Löfman Martin
Säätiöt ja rahastot ry